

Ewa Krajna, 100-wyrazowy test artykulacyjny, Wydawnictwo Komlogo, Gliwice 2008.

100-wyrazowy test artykulacyjny jest owocem rozprawy doktorskiej napisanej przez E. Krajnę w Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Jest pierwszym standaryzowanym i znormalizowanym pełnym testem artykulacyjnym opracowanym dla języka polskiego. Normy porównawcze wypracowane w procesie standaryzacji odnoszą się do dzieci w wieku przedszkolnym (między 3. a 7. rokiem życia).

W konstrukcji testu uwzględniono szereg postulatów:

- formalnych – dotyczących zasad tworzenia testu, zwłaszcza pod względem doboru słownictwa (znajomość wyrazów, możliwość zilustrowania graficznego wyrazów, użycie podstawowej (hasłowej) formy wyrazu),
- rozwojowych – pozwalających zaobserwować czynniki związane z dynamiką nabywania systemu fonologicznego (sprawdzenie realizacji danego fonemu w różnych pozycjach struktury wyrazu, możliwość określenia poziomu ustabilizowania się opozycji ($\pm$ dźwięczność) w systemie fonologicznym dziecka, wnikliwa ocena realizacji fonetycznej spółgłosek doskonalonych artykulacyjnie najdłużej),
- fonologicznych – odnoszących się do systemu języka polskiego, między innymi jego uwarunkowań fonostatystycznych i fonotaktycznych (kompletny inwentarz fonemów, sprawdzenie realizacji każdej spółgłoski więcej niż raz w poszczególnych pozycjach struktury wyrazu, zastosowanie krótkich wyrazów (w miarę możliwości jedno- i dwusylabowych) i ograniczenie do minimum występowania grup spółgłoskowych).

100-wyrazowy test artykulacyjny składa się z kilku części. Należą do nich niżej podane.

1. Materiał obrazkowy

Każdy wyraz testowy zilustrowany jest na osobnej laminowanej karcie, wpiętej do segregatora. Każdą z kart można zaprezentować niezależnie od innych, a ich zabezpieczenie gwarantuje wygodę i wielokrotność użycia.

2. Założenia teoretyczne. Opis procedur

Autorka publikacji w osobnym zeszycie zamieściła wszelkie istotne informacje dotyczące procesu standaryzacji. Zapoznanie się z nimi poszerzy wiedzę użytkownika testu na temat:

- jego konstrukcji, formy badania i doboru materiału leksykalnego,
- przeprowadzonych badań pilotażowych, dzięki którym zweryfikowano materiał wyrazowy i podjęto ostateczne ustalenia leksykalne,
- przyjętych kryteriów normalizacyjnych w powiązaniu z opisem próby badawczej.

Omawianą część uzupełniają trzy załączniki. W pierwszym przedstawiono materiał leksykalny testu artykulacyjnego uporządkowany ze względu na pozycję poszczególnych spółgłosek w strukturze wyrazu, z uwzględnieniem liczby wystąpień.

W załączniku nr 2 zaprezentowane zostały wybrane znaki diakrytyczne stosowane w transkrypcji IPA i ExtIPA oraz słowniczek użytych terminów. E. Krajna w tej części porządkuje i definiuje szereg pojęć z zakresu fonetyki artykulacyjnej. Wśród nich niejasno zaprezentowany został termin 'dentalizacja' – sama autorka uznaje na wstępie to określenie za niejednoznaczne i tak też je opisuje. Jeśli chodzi natomiast o diakrytyki, największe zastrzeżenie budzi propozycja stosowania znaków [˙] dla wymowy bidentalnej i [˘] dla

wymowy międzyzębowej. W publikacjach poświęconych transkrypcji za pomocą znaków IPA znak [.] odnosi się zarówno do wymowy bidentalnej, jak i interdentalnej, natomiast diakrytyk [.] stosowany jest w celu oznaczenia artykulacji zębowej (w języku polskim znak ten używany jest do zapisu artykulacji zgodnej z normą, a nie międzyzębowej, pozwala też odróżnić artykulacje zębowe od dźwiękowych).

Oprócz tego niekonsekwentne wydaje się przedstawienie w części B załącznika 2 diakrytyków dla pewnych cech artykulacyjnych, a dla innych nie, pomimo użycia odpowiednich terminów, i tak na przykład wymienia się artykulacje apikalne czy retrofleksyjne bez podania dla nich znaków, pomimo tego, że IPA oczywiście je opisuje.

W ostatnim, 3. załączniku, przedstawiono przykładowe zapisy kart badania wymowy (w tekście załącznik ten ma niewłaściwy tytuł i numerację, natomiast w spisie treści informacje te podano prawidłowo) – można podpatrzeć sposób ich wypełniania, naliczania punktów i opisu danych.

W omawianej części została zamieszczona również bibliografia, dzięki czemu zainteresowani czytelnicy mogą poszerzyć swoją wiedzę, sięgając do wskazanej literatury przedmiotu.

3. Podręcznik

Zawiera szczegółowe instrukcje dotyczące warunków i sposobu przeprowadzania testu. Badanie, poprzedzone instrukcją podawaną osobie testowanej, polega na zaprezentowaniu serii obrazków służących uzyskaniu realizacji odpowiednich wyrazów. Polecenia mają formę zdań wymagających od dziecka dokończenia, uzupełnienia. Sposób przeprowadzania testu przypomina grę językową, niekiedy prowadzi do stworzenia krótkiej *quasi*-historyjki, gdyż w miarę możliwości ilustracje są uporządkowane tematycznie, często też prezentacja jednego obrazka pozwala uzyskać realizację kilku wyrazów (104 wyrazy testowe uzyskuje się za pomocą 81 kart graficznych). Ostatnia część podręcznika poświęcona jest opisowi sposobu obliczania wyników testu i ich interpretacji, zamieszczone są w niej zatem tabele norm. Osobna refleksja dotyczy dynamiki doskonalenia artykulacji spółgłosek rozwojowo opanowywanych najpóźniej.

4. Karta badania mowy – ocena ilościowa (wersja IPA oraz wersja sławistyczna)

Arkusze ten służy zebraniu podstawowych danych na temat pacjenta, dokonywaniu zapisu fonetycznego odebranych wypowiedzi w wybranym systemie transkrypcji (IPA lub alfabet sławistyczny) oraz przyznawaniu punktacji za prawidłowe artykulacje (obowiązuje skala zerojedynkowa). Ocenie poprawności realizacyjnej podlegają tylko i wyłącznie spółgłoski, artykulacja samogłosek ustnych i nosowych nie jest punktowana i tym samym nie jest wliczana do wyniku testu (natomiast w uzasadnionych przypadkach specjalista może podjąć decyzję na temat ich wnikliwej analizy jakościowej). Suma punktów przyznanych pacjentowi w trakcie badania decyduje o wyniku surowym testu, który przekształcany jest na wynik standardowy (skala stenowa) zgodnie z odpowiednią dla wieku pacjenta tabelą norm.

5. Karta badania mowy – ocena jakościowa (wersja IPA)

Celem jakościowej analizy wymowy zaburzonej jest określenie rodzaju i zakresu obserwowanych zmian artykulacyjnych, ustalenie towarzyszących im regularności, skali obserwowanych zjawisk, przyczyn błędnych realizacji oraz rozpoznanie ewentualnych procesów rozwojowych. Tego typu ocenę, słusznie wykraczającą poza ustalenia dotyczące jedynie inwentarza głosek mówcy, ma ułatwić przygotowany przez autorkę testu specjalny arkusz. Zaznacza się w nim nieprawidłowe realizacje fonetyczne, używając odpowiednich

symboli IPA (rzeczywiście, jedynie za pomocą symboli międzynarodowej transkrypcji fonetycznej IPA i jej rozszerzeń dla mowy zaburzonej ExtIPA możliwe jest wykonanie szczegółowej transkrypcji wadliwych artykulacji; zrozumiała jest zatem rezygnacja autorki testu z zapisu sławistycznego, który pod tym względem jest niewygodny), określa się ich liczbę na tle wszystkich wystąpień danej spółgłoski w teście oraz ustala się cechy danej realizacji fonetycznej, będące zarazem obrazem kierunku zmian w stosunku do realizacji oczekiwanej.

6. Karta zapisu fonetycznego

Na osobnej laminowanej karcie przedstawione zostały tabele, w których w syntetyczny sposób uporządkowano znaki diakrytyczne służące zapisowi wybranych wad wymowy (tu ponownie pojawia się nieprawidłowe według IPA użycie znaków [˘] i [˙] objaśnione powyżej) oraz symbole podstawowe międzynarodowego alfabetu fonetycznego i odpowiadające im znaki alfabetu sławistycznego. Propozycja ta jest interesująca dla osób, które nie posługują się sprawnie obydwoma sposobami zapisu bądź nie pamiętają wszystkich symboli. Warto byłoby natomiast załączyć do tej części opis objaśniający przyjętą przez autorkę interpretację systemu fonologicznego języka polskiego, co uczyniłoby bardziej zrozumiałym między innymi proponowany sposób transkrypcji fonetycznej.

7. Program komputerowy do treningu słuchowego

Zawiera przykłady deformacji najczęściej spotykanych w wymowie dzieci w wieku przedszkolnym (np. wymowa dorsalna, lateralna, międzyzębowa, bidentalna sybilantów, palatalizacje, depalatalizacje, wybrane realizacje głoski [r]) wraz z odpowiadającymi im nagraniami audio, opisem sposobu i miejsca artykulacji oraz propozycją zapisu fonetycznego za pomocą symboli IPA. Jest to doskonała propozycja, zwłaszcza dla studentów logopedii oraz osób rozpoczynających praktykę logopedyczną, pozwalająca uzupełnić, poszerzyć lub utrwalić umiejętności z zakresu słuchu fonetycznego.

100-wyrazowy test artykulacyjny to z pewnością najbardziej rzetelne i obiektywne z dotychczas opracowanych narzędzi przeznaczonych do badania wymowy dzieci w wieku przedszkolnym. Trzeba podkreślić, iż stosowane dotychczas przez logopedów w Polsce kwestionariusze do oceny artykulacji są próbami niestandardyzowanymi, nie pozwalają zatem na obiektywizację i porównanie uzyskanego wyniku oraz odniesienie go do norm. Należy docenić również – pomimo pewnych nieścisłości – próbę ujednoczenia zapisu fonetycznego wadliwej wymowy. Bez wątplenia test opracowany przez E. Krajnę można polecić wszystkim logopedom oraz studentom kierunków logopedycznych jako cenne narzędzie do diagnozy dyslalii.

Anita Trochymiuk
Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin
Zakład Logopedii i Językoznawstwa Stosowanego